

Liesbeth Coenen, *'Word niet zoals wij!' De veranderende betekenis van onderwijs bij Turkse gezinnen in Nederland*. Amsterdam: Het Spinhuis, 2001. ISBN 90-55-89198-1, 232 blz., Euro 19,99. Academisch proefschrift.

'Word niet als wij!', zo heeft Liesbeth Coenen (psycholoog en antropoloog) haar proefschrift over de veranderende betekenis van onderwijs bij Turkse gezinnen in Nederland genoemd, en die woorden komen in het boek ook herhaaldelijk terug. Het is een van de gezinsmotto's die de onderzoekster op het spoor is gekomen. Zo'n motto is een soort banier waaronder ouders en kinderen samen optrekken voor het bevechten van een beter bestaan. In Nederland anno 2000 ligt de sleutel tot zulk succes in het onderwijs. 'Mijn vader had liever iets anders willen worden dan schoonmaker,' zegt vwo-scholier Murat.' Hij zegt altijd tegen ons: *'kijk naar ons, word niet zoals wij. Jullie hebben de mogelijkheden, wij hadden die niet. Gebruik ze! Als je het niet doet moet je ook schoonmaker worden.'*

Voor haar onderzoek heeft Liesbeth Coenen in totaal zestig gezinnen vergeleken. Met vijftien daarvan bouwde ze een relatie op die zich uitsloot over jaren; zo kon ze ook bepaalde ontwikkelingen volgen. Coenen kwam voor ze deze studie begon al vaak in Turkije: zij spreekt de taal en begrijpt waar de mensen - mentaal en sociaal - vandaan komen. Bij sommige respondenten kwam zij ook in de vakantie in Turkije over de vloer. Maar ook als dat niet het geval was kon ze zich hun achtergrond heel goed voorstellen. Zij gebruikt die kennis voluit in haar boek.

De zestig gezinnen in het onderzoek van Coenen zijn in veel opzichten identiek en dat was ook de bedoeling. De ouders komen allemaal van het Turkse platteland, meestal uit dorpen in Midden-Anatolië, en hebben hooguit een paar jaar lagere school gevolgd. De vaders kwamen hier als gastarbeider met het bekende perspectief: geld verdienen, bijvoorbeeld voor een tractor, en dan terug naar huis, naar de familieboerderij. Allen zijn soennitische moslims en wat men noemt 'traditioneel'. Dit zijn dus de gezinnen die statistici en commentatoren zoveel zorgen baren: gemiddeld presteren de zoons en dochters uit deze gezinnen 'nog steeds' minder dan het gemiddelde kind van Nederlandse ouders.

Coenens boek gaat dit uitgekauwde perspectief op een aantal manieren effectief te lijf. Om te beginnen duikt zij in de geschiedenis van de betrokken gezinnen. Zij geeft een schets van het plattelandsleven, waarin de eerste generatie werd gesocialiseerd en het onderwijs een marginale plaats had: economisch had het geen waarde en sociaal stond het in de dorpen niet hoog aangeschreven. Deze zelfde mensen staan nu voor de taak hun kinderen op te stoten in de moderne kenniseconomie. Dat is geen geringe omschakeling. Het vergt, in de woorden van Coenen, het omarmen van een nieuw levensontwerp, een nieuw kader voor het maatschappelijk handelen. Dat lukt sommigen beter dan anderen. Alle gezinnen hebben op het moment dat de onderzoekster het eerste contact met hen legt een kind van vijftien of zestien jaar oud. Bij sommigen staat het leren voorop, bij anderen bungelt het erbij. Waarin zit het verschil?

Het boek begint met drie uitvoerige gevalbeschrijvingen. Daar is ten eerste Nur, een meisje dat door haar ouders 'geheel wordt vrijgelaten' in haar keuzen, maar dat steeds verder afdrijft van haar eigen doel: lbo te doen op C-niveau, zodat ze bij de politie kan. Ten tweede is daar Meral, die arts wil worden en daarin door haar ouders persoonlijk wordt gesteund, al verdiepen zij zich niet in de kennis en het diploma-

traject dat ze daarvoor moet afleggen. Ten derde is daar Murat, die door zijn strenge religieuze vader - die zich grondig over schooltypen en toelatingseisen heeft laten informeren - zeer kort wordt gehouden.

Het is een interessante demonstratie van wat Coenen noemt: de complexiteit van de variabelen. Immers, het gezin van Nur is het liberaalst - de uitspraak dat het kind zelf mag kiezen ligt de ouders in de mond bestorven - en tegelijk het minst effectief als het er om gaat het kind aan een goed diploma te helpen. De vader van Murat is een zeer controlerende ouderwetse conservatief - wat niet goed staat aangeschreven in de Nederlandse openbare mening - maar de jongen werkt zich zonder zittenblijven door het vwo. Meral redt het ook, zij het met wat meer moeite. Wat betekent dit nu?

Coenen gaat er zoals gezegd van uit dat deze eerste generatie gezinnen *als geheel* een stap moeten maken naar het functioneren in een andere maatschappelijke constellatie, een constellatie waarin je enkel 'hogerop komt' door het verwerven van diploma's waarvoor hard geleerd moet worden. Wat de onderzoekster zich bij haar overgangsgezinnen in dit verband ziet aftekenen, is een verandering van doelstelling: de onderneming van de migratie heeft niet gebracht wat aanvankelijk de bedoeling was, maar kan alsnog tot een succes worden omgevormd door schoolsuccessen van de kinderen. Dat vergt echter inspanningen en offers die soms op gespannen voet staan met de oude idealen.

Er doen zich dus conflicten voor en de vraag is in welke richting die worden opgelost. Bijvoorbeeld: waar wordt het geld van het gezin geïnvesteerd? Een kind laten studeren is een fikse investering. Het oude ideaal was investeren in huizen of land in Turkije. Deze gezinnen zijn niet rijk. Er moeten dus soms pijnlijke keuzen worden gemaakt. Gezinsmotto's kunnen richting geven aan dat keuzeproces: 'wij waren boeren, jullie niet'.

Dan is er de kwestie van het kiezen van de vriendenkring. Gezinnen met onderwijsambities, noteert Coenen, worden daarin geleidelijk selectiever. Niet elke buurvrouw of tante is meer even welkom. Men zoekt de mensen op die ook vinden dat huiswerk prioriteit heeft boven bezoek.

Er is daarnaast het grote thema van het 'vertrouwen'. De onderzoekster hoorde het in bijna elk gesprek: mijn ouders vertrouwen mij. Of niet. Mijn vader vertrouwt mij. Of niet. Zij weten dat ze mij kunnen vertrouwen. Of: zij begrijpen niet dat ze mij best kunnen vertrouwen. Vertrouwen schenken, zegt Coenen, is vooral voor Turkse vaders een soort nieuwe vaardigheid. Hij moet zijn ongetrouwde dochter kunnen 'loslaten' in het Nederlandse domein - primair dus de school met alles erop en eraan - zonder bevreesd te hoeven zijn dat zij over de schreef gaat, dat wil zeggen seksuele relaties aangaat. Er is, zegt Coenen, een goede basis voor dat vertrouwen, want Turkse meisjes zijn het met het idee van 'geen seks voor het huwelijk' *grosso modo* eens. De meesten zullen dus, zoals zij het uitdrukken, 'geen gekke dingen doen'. Maar hoe weten hun vaders dat? Het oude dorpsrecept was: nooit uit het oog verliezen. Maar binnen het nieuwe levensontwerp - met zijn nadruk op school - moet dat recept worden losgelaten. Hoe krijgen vaders toch 'het gevoel' dat hun dochters zich buiten hun blikveld wel goed zullen gedragen? Door een goed contact met haar te hebben. Succesvolle Turkse vaders investeren in contact met hun oudere kinderen. Zo kan een vertrouwensband ontstaan, waarop men wederzijds aanspreekbaar is. Ook dat is een hele omschakeling.

In het vorig jaar verschenen proefschrift van Maurice Crul was *hulp* bij schoolkeuze, huiswerk en volhouden 'de sleutel tot succes' in de onderwijsloopbaan van Turkse en Marokkaanse jongeren. Kort samengevat was Cruls idee: het traject van kleuterschool tot doctoraal- of hbo-diploma is zo lang en zo zwaar dat *niemand* het zonder hulp aflegt. Dus, succesvolle kinderen van ongeletterde Turkse en

Marokkaanse ouders hebben net als iedereen hulp gehad. Waar kwam die vandaan? Bij Crul kwam de hulp heel vaak van oudere broers of zussen, die het schoolsysteem kenden en begrepen wat er bij bepaalde keuzen en problemen op het spel stond.

Coenen ziet echter ook veel hulp van de kant van de ouders. Op basis van haar observaties onderscheidt ze een drietal gezinsculturen. De eerste is de - angstige - cultuur van beheersing door afgrenzing. In zulke gezinnen is nauwelijks contact tussen vader en oudere kinderen. Vervolgens is er de ontspannen en liefdevolle gezinscultuur waarin de ouders het 'kennisgebied' van de school aan de kinderen overlaten: in de gezinscommunicatie neemt het leren een marginale plaats in. Tenslotte is er de gezinscultuur waarin het schoolleven van de kinderen, met alles erop en eraan, centraal staat in de gezinscommunicatie. Dit zijn de ware onderwijsgezinnen, waarin de kinderen geholpen worden naar vermogen te presteren.

Deze typering van Coenen is nieuw en interessant. Het bekende criterium voor 'moderniteit', namelijk contact met Nederlanders, kwam in alle drie gezinstypen even vaak voor. Contact met Nederlanders op zich zegt kortom niks. Wat de religie betreft: juist de bewust religieuze gezinnen in Coenens studie waren vaak sterk onderwijsgericht.